

**ІРОНІЧНЕ ТРАКТУВАННЯ КЛАСИЧНОГО ПОЛІТИПАЖУ В СУЧАСНОМУ
ГРАФІЧНОМУ ДИЗАЙНІ**

*Поліщук Г. В., аспірант кафедри графічного дизайну
Харківська державна академія дизайну та мистецтв
тел. (066) 547 62 97*

Анотація. Стаття присвячена питанням іронічного трактування політипажних мотивів у сфері сучасного графічного дизайну під впливом тенденцій постмодерністського мистецтва. Обґрунтовується факт наявності та розкриваються основні напрямки іронічної подачі образів.

Ключові слова – політипаж, іронія, мотив, постмодернізм.

Вступ. Іронія є категорією естетики, беручи свій початок в античній риторичі, вона стала невід'ємною в житті суспільства, проте її частка в культурі ще ніколи не була такою значною, як сьогодні.

О. Блок у своїх роздумах ставить риторичне питання: «Яке ж життя, яка творчість, яка справа може виникнути серед людей, хворих «іронією», древньою хворобою, що усе більше й більше поширюється?» [2, с.101].

Проте у постмодерністському суспільстві ситуація поглиблюється, іронік вже не належить до розряду «хворих», а стає типовим представником соціуму. При цьому для нього характерне відчуття своєї чужорідності. Дослідник Річард Рорті з цього приводу пише: «Іронік завжди стурбований імовірністю, що він був прийнятий у члени не того племені, що був навчений грати не в ту мовну гру» [10, с. 105]. Таким чином, формується загальна тенденція серед митців протиставляти себе суспільству, шукати альтернативи сформованим шаблонам.

Іронія буває особливо виразною в усному мовленні, коли засобом її служить особлива глузлива інтонація, форми в художній літературі дуже різноманітні, безперечно, невід'ємна вона і в сучасному графічному дизайні.

Постановка проблеми. Для мистецтва постмодернізму характерна відмова від романтичного сприйняття образів, причиною цього є домінування масової культури над індивідуальністю [9].

Наш сучасник, спокушений епатажністю візуального середовища, зовсім інакше сприймає, зокрема, і класичний політипаж, що колись викликав захоплення. Тепер складно здивувати публіку лише вигадливими завітками та рамками, сьогодні для цього потрібен елемент гри, досі небачені образи, шокуючі комбінації несподіваного.

Актуальний тепер термін «креатив» є невід'ємним у сучасному лексиконі дизайнера і сам по собі передбачає обов'язковий елемент іронії, коли необхідний новий рівень розуміння речей. Один з основних прийомів створення іронічної подачі – переосмислення стереотипних образів, кліше, що по суті і являє собою політипаж.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, присвячені сучасному іронічному трактуванню політипажів, у російськомовних джерелах відсутні.

За останнє десятиліття з'явилося багато робіт, присвячених різноманітним аспектам іронії в сучасній культурі, зокрема, в контексті даної статті, цікавою є праця «Іронія і вигадка: від романтизму до постмодернізму» В. О. Пігулевського, що вийшла 2002 року [9].

Що стосується політипажу, широким висвітленням цього явища займався у 80-х роках ХХ ст. Ю. Я. Герчук у роботі «Епоха політипажів. Російське типографське мистецтво першої третини ХІХ століття» 1982 року [2], останнім часом дана тема знаходить своє відображення тільки у стислих статтях.

Питання політипажу фігурує у статтях В. Чуфаровського 2005–2012 років, зокрема «Накладний декор для стилізації гравірування», де розкриваються аспекти трансформації політипажних елементів у сучасний акцидентний шрифт [12].

Мета роботи: проаналізувати аспект іронічного трактування політипажу в рамках сучасного графічного дизайну Росії та України.

Робота виконана за планом НДР ХДАДМ.

Виклад основного матеріалу.

Дослідник та мистецтвознавець Д. Мюкке відзначає, що іронія – це вже не стільки стилістичний прийом, скільки «спосіб світосприйняття», «стан духу», «спосіб мислення, що непомітно виник як загальна тенденція нашого часу» [13, с. 4]. А якщо так, то природно стверджувати, що іронія проникає у всі сфери культури і жанри мистецтва, зокрема і графічний дизайн.

Вона виконує роль блазня, що дозволяє собі занадто багато свободи, проте є незамінним для суспільства елементом, розкриваючи соціальні та культурні протиріччя, різницю між уявною оболонкою та справжнім наповненням.

Якщо художники та дизайнери авангарду прагнули створити абсолютно нове мистецтво, заперечуючи досвід попередніх поколінь, натомість епоха постмодернізму направлена на залучення та переплетення всіх можливих стилів та образів [9].

Звертаючись до зразків історичного політипажу, автор трансформує їх, залишаючи тільки деяку зовнішню схожість. Але призначення цих елементів вже не милувати око, як це було з класичним декором, вони лише займають його місце, іронічно імітують [6, с. 60].

Для постмодерністського мистецтва характерні дискурсивні практики, сміливе авторське трактування шаблонів, саме це дає небачений раніше спектр іронічних експериментів, загальним є феномен деконструкції. Це поняття вперше було запропоновано М. Хайдеггером, а введено у науковий обіг Ж. Лаканном [6]. Суть його полягає у руйнуванні стереотипу або наділення його новим сенсом. Часто саме деконструктивна подача породжує іронічні образи.

Показним у даному контексті трактування політипажу є набір декоративних елементів до книги відомої російської дизайнерки Яни Франк «Щоденник дизайнера-маніяка». Тут серія віньєток побудована з залученням європейських політипажних мотивів, використовуються популярні образи сучасної масової культури.

Одна з віньєток поєднує одразу два міфічні образи – епохи бароко (іл. 1) та сучасний: русалки та жінки-кішки (іл. 2). Таким чином, закладений сенс втрачають обидва, але формується новий іронічний образ.

Елементи у вигляді плетінки, що були поширені серед європейських політипажів ХVІ–ХІХ століття, авторка інтерпретує через сплетений в такий же спосіб провід комп'ютерної миші. Іронія закладена у використанні образу сучасного утилітарного пристрою в декоративних цілях (іл. 3).

Одним з найбільш поширених європейських політипажних мотивів є вказівний перст – рука з випрямленим вказівним пальцем (іл. 4). Політипажне кліше вказівного перста було наявне у більшості типографій. Елемент відомий у багатьох варіантах, адже змінювався ракурс його подачі, а манжет рукава, зазвичай, відображав сучасні політипажу тенденції моди.

Цей мотив також знайшов своє відображення у оздобленні книги Яни Франк. Тут один варіант вказівного перста завершується парою крил (іл. 5), а манжет іншого стилізований під характерну для ХVІІ ст. форму у вигляді мереживних зубців. Іронія полягає у тому, що

перст трансформується у декоративну безфункціональну заставку, втрачає своє призначення акцентувати увагу читача.

Іноді у літературних творах іронія виникає при простому повторенні слів співрозмовника. До такого прийому вдаються, коли хочуть додати своєму висловленню прямо протилежний зміст, але діють при цьому тонко і навіть люб'язно. Аналогічний підхід можна простежити і у дизайні – численний повтор одиничного елемента в композиції позбавляє кліше вкладеного сенсу.

У часи найбільшого поширення вказівного перста як класичного політипажу дана композиція для календаря (іл. 6) не мала б жодного сенсу, але сучасний графічний дизайн все частіше ставить на меті несподівані та комічні поєднання.

Тут в єдину композицію поєднано вказівні персти різних часів та типографій, вони різняться за розміром і подачею, чим створюють цікаву гру площини та лінії. У верхній частині зображення розташоване під відріз, чим автор, певне, наголошує на далеко не повному ряду існуючих елементів. Композиція нагадує аркуш каталогу типографських елементів, що були найбільше розповсюджені у XIX–XX столітті.

Нерідко іронія будується на грубому перебільшенні або явному протиріччі. При іронічній цитації звертання з першоджерелом може бути досить вільним, що може забезпечити додатковий комічний ефект. Оздоблення електронного журналу «КАК», одного з провідних російських порталів, присвячених дизайну, – яскравий приклад застосування політипажу в сучасному контексті з іронічною подачею.

Образ крилатого амура, запозичений у грецькій міфології і притаманний епосі Відродження, Бароко та Класицизму, знаходить своє відображення у шапці сайту, в оточенні квіток, сніжинок, валізи та логотипу «КАК» у акцидентному рубленому об'ємному шрифті, доповненого п'ятикутною зіркою, ряд історичного декору продовжується політипажними лінійками та бордюрами, що розділяють окремі інформаційні блоки сайту (іл.).

Це переплетення створює контраст між масивним шрифтом та легкістю ліній політипажного мотиву, між простотою форм та вигадливим декором, що, відображаючи сучасні тенденції, ніби стирає будь-які обмеження в дизайні.

1.		Русалка. Альберт Фламен, елемент овальної політипажної рамки, 1648–1664
2.		Яна Франк, елемент оздоблення книги, 2006
3.		Яна Франк, елемент оздоблення книги, 2006
4.		Політипаж з каталогу типографії Уільяма Пейджа, Нью Йорк, 1878
5.		Яна Франк, елемент оздоблення книги, 2006
6.		Календар, 2006
7.		Фрагмент заголовку електронного журналу «КАК»

Висновки. Аналіз джерел літератури та зразків продукції дає можливість стверджувати, що політипажні мотиви знаходять відображення у сучасному графічному дизайні і, зокрема, актуальною є їхня іронічна подача, що невіддільна від сучасної культури.

Існує ряд прийомів в сучасному трактуванні, що надають певному кліше іронічного забарвлення, зокрема:

- повторення одиничного елемента в одній композиції;
- гіперболізація або літота образу;
- поєднання несумісних елементів в одній композиції;
- заперечення, деконструктивна подача.

Подальші дослідження планується присвятити класифікації, типологізації політипажу, а також дослідженню питань його застосування у створенні сучасної айдентики.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алексеева Є., Тузова Т. Деконструкція* // Історія філософії. Енциклопедія. Мінськ, 2002, с. 292–293
2. *Блок А.* Іронія // Збір. творів: В 6 т. М., 1982. Т. 4. С. 101.
3. *Герчук Ю. Я.* Епоха політипажів. Російське типографське мистецтво першої третини XIX століття. – М.: Книга, 1982. – 150 с.
4. *Льїн І. П.* Постмодернізм від джерел до кінця століття: еволюція наукового міфу. М. Інтрада, 1998. 256 с.
5. *Коновалова О. О.* Іронія як атрибут культури епохи постмодерна: Філософський аналіз. – Кемерово, 2005. – 178 с.
6. *Маньковська Н. Б.* Естетика постмодернізму. – СПб., 2000. – с. 206.
7. Нова філософська енциклопедія: В 4 т./Ін-т філософії РАН, Нац. Суп.-наук. Фонд; Науково-редакційна рада: гол. Степін В. С. – М.: Думка, 2010. – с. 634, [2]
8. Онлайн Енциклопедія Кругосвет. [Електронний ресурс]: — Режим доступу http://www.krugosvet.ru/enc/gumanitarnye_nauki/lingvistika/IRONIYA.html?page=0,0
9. *Пігулевський В. О.* Іронія і вигадка: від романтизму до постмодернізму. Науково-популярне видання. – Ростов-н/Д: Фоліант, 2002. – 418 с.
10. *Рорті Р.* Случайность, ирония и солидарность / Пер. з англ. І. В. Хестанової та Р. З. Хестанова. – М.: Російська феноменологічна спілка, 1996. – 280 с.
11. *Франк Я.* Щоденник дизайнера-маніяка. – М.: Вид. Студії А. Лебедева, 2006. – 256 с.
12. *Чуфаровський В.* Накладний декор для стилізації гравірування. // КомпьюАрт. – 2006. – № 10. – С. 80–89.
13. *Muecke D. C.* The Compass of Irony. – London: Methuen, 1969. – 270 p.